

Dygo, Marian

"Sądownictwo miasta Torunia do połowy XVII wieku na tle ustroju sądów niektórych miast Niemiec i Polski",
Krystyna Kamińska, Warszawa [etc.]
1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/4, 792-793

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

wspólnych dla całego Siedmiogrodu etapów rozwoju osad miejskich. Najstarszym etapem była powstała w XI—XII stuleciu osada przedmiejska (*Vorsiedlung*) licząca od kilku do kilkunastu zagród, położonych w sposób nieuporządkowany w niedużej od siebie odległości. Osada ta niczym nie różniła się od osad wiejskich i liczyła około 100—150 mieszkańców. Etapem następnym i przelomowym dla rozwoju miasta była kolonizacja „gości” (*hospites*) mająca miejsce w końcu XII lub na początku XIII stulecia. Tworzyli oni zwartą grupę, jednakowych pod względem wielkości przylegających do siebie parcel. Kolejne etapy rozwoju przestrzennego miasta polegały na tworzeniu następnych „bloków budowlanych” przez napływające grupy osadnicze. Każda kolejna parcelacja następowała w sposób uporządkowany, systematycznie obejmując tereny leżące w pobliżu pierwszej grupy parcel, wykorzystywane dotychczas głównie jako użytki rolne. Parcelacje te uwzględniały potrzeby gminy miejskiej pozostawiając tereny pod budowle sakralne i komunalne. W XIV wieku zaczęto wznosić mury miejskie, ograniczając tym samym dalsze możliwości rozrostu osad miejskich. Zmiany w strukturze przestrzennej osady mogły następować najwyżej poprzez zagęszczanie parcel, parcelację pustych placów oraz przenoszenie ogrodów poza mury. Ukształtowana w ten sposób w XV stuleciu sieć parcel przetrwała praktycznie bez większych zmian do XIX wieku.

Część druga pracy poświęcona została wydobyciu szczególnych cech architektonicznych osad oraz ustaleniu częstotliwości występowania różnych typów budowli. Celem nadrzędnym było ukazanie potrzeb i materialnych możliwości inwestorów oraz możliwości budowniczych. W równym stopniu dotyczyło to budowli prywatnych jak i publicznych. Cel ten osiągnięty został częściowo poprzez opracowanie odpowiednich diagramów korelacyjnych, dotyczących w praktyce jednak wyłącznie budowli murowanych. Istniejąca dokumentacja oraz istniejące zabytki wpłynęły istotnie na efekty badań. Najlepiej opracowana została problematyka związana z budownictwem sakralnym i komunalnym. Znacznie gorzej wypadła natomiast analiza budownictwa prywatnego. W praktyce dopiero szesnastowieczne szacunki wartości poszczególnych parcel wraz z zabudowaniami, sporządzone w celach podatkowych, dały podstawę dla wyróżnienia poszczególnych typów budowli mieszkalnych. Nieco więcej dały opracowane przez autora szacunki możliwości budowlanych ekip murarskich (rocznie czteroosobowa ekipa — 250 m³ muru). Pozwoliły one na opracowanie wskaźników hipotetycznego przyrostu budowli murowanych.

A. Ż.

Krystyna Kamińska, *Sądownictwo miasta Torunia do połowy XVII wieku na tle ustroju sądów niektórych miast Niemiec i Polski*, Toruńskie Towarzystwo Naukowe „*Studia Iuridica*” t. XVI, z. 2. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Poznań-Toruń 1980, s. 188.

Monografia poświęcona jest ustrojowi sądów toruńskich od lokacji miasta (1233) do połowy XVII w., kiedy, jak podkreśla autorka, ustrój miasta ukształtował się w formie ostatecznej. K. Kamińska przedstawiła rodzaje sądów, ich organizację, zasady działania, formy współpracy, obsadę personalną.

Na uwagę zasługuje bogata podstawa źródłowa, w poważnej części pochodząca ze zbiorów toruńskiego WAP i AGAD. Są to po pierwsze źródła normatywne: przywileje lokacyjne, „*Reformatio*” Zygmunta Starego, wilkierze, ordynacje dla ław, formuły przysięg urzędniczych, artykuły sądu wetowego. Postanowieniom aktów normatywnych poświęcony jest rozdział II pracy (s. 57—67). Odmienną kategorią źródeł są wytwory rady miejskiej i sądów miejskich: księgi radzieckie, ławnicze, spisy władz, protokoły sądu wetowego. Na ich podstawie napisane zostały rozdziały III—V. W rozdziale III (s. 69—103) przedstawiono poszczególne organy sądowe, ich kompetencje, organizację, zasady działania (sąd rady, ławy, zwyczajny, nadzwyczajny, wetowy, sądy jednoosobowe). Interesujący jest podrozdział o współpracy sądów miejskich Torunia z innymi sądami. Ważny jest rozdział IV (s. 105—120) o sędzi

wyższym prawa chełmińskiego w Toruniu. Rada miejska zaczęła pełnić tę funkcję od 1459 r. (poprzednio uprawnienia takie posiadała rada Chełmna). Przedstawiona dokumentacja pozwala dokładnie poznać zasięg toruńskiej metropolii prawnej (Prusy Królewskie, Mazowsze, Kujawy). W rozdziale V (s. 121—159) omówiono obsadę personalną sądów touńskich z podziałem na urzędników obieralnych i zawodowych.

Rozdział I („Kształtowanie się ustroju sądowego miast niemieckich i polskich”, s. 19—55) ma charakter ogólny. autorka przedstawiła ustrój sądowy w prawie lubeckim, średzkim i magdeburskim. Pozwoliło to na porównawcze traktowanie rozwiązań stosowanych w prawie chełmińskim. K. Kamińska niejednokrotnie podkreśla powiązania prawa chełmińskiego i magdeburskiego w zakresie prawa sądowego. Natomiast w kwestii ustroju miejskiego wskazuje (i słusznie) na oryginalny charakter modelu chełmińskiego i jego autonomiczną genezę. „Wydaje się — pisze —, że przez zestawienie różnorodnych praw Krzyżacy pragnęli stworzyć prawo jak najatrakcyjniejsze, które zachęcałoby osadników do osiedlania się, a jednocześnie gwarantowało istnienie silnej władzy Zakonu”. Swoją drogą warto byłoby się zastanowić nad rolą niektórych postanowień przywileju chełmińskiego w uzyskaniu faktycznej suwerenności państwowej Zakonu w latach trzydziestych XIII w., zwłaszcza w ziemi chełmińskiej.

M. D.

Jörg Leuschner, *Novgorod. Untersuchungen zu einigen Fragen seiner Verfassungs- und Bevölkerungsstruktur*, „Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des Europäischen Ostens” t. CVII, Berlin 1980, s. 288.

Książka jest skróconą wersją rozprawy doktorskiej napisanej z inspiracji i pod kierunkiem wybitnego mediewisty, prof. H. Ludata. Autor podjął problematykę od dawna przyciągającą uwagę historyków — upadku państwa nowogrodzkiego w drugiej połowie XV wieku. W oparciu o analizę obszernego materiału źródłowego przeprowadził krytyczny przegląd literatury przedmiotu oraz sformułował dobrze podbudowane wnioski co do charakteru utraty niezależności Nowogrodu na rzecz Moskwy i przebiegu tego procesu. Praca składa się z dwóch części. W pierwszej autor omówił genezę Nowogrodu i jego topografię, przedstawił strukturę społeczną miasta (dowodząc rozwoju uwarstwienia społecznego zwłaszcza w XIV—XV w.) oraz zanalizował przemiany w strukturze administracyjnej i aparacie władzy — rola księcia, rozwój i kompetencje wiecu, administracja w mieście (i państwie), urzędy kierownicze, funkcje arcybiskupa, tzw. *sowiet gospod* (najwyższy organ wykonawczy). W części drugiej autor przedstawił stosunek poszczególnych warstw społeczeństwa nowogrodzkiego do konfliktu z Moskwą. Tem rozważań uczynił autor sytuację polityczną w Europie środkowo-wschodniej w XIV—XV wieku, która sprzyjała rozwojowi Moskwy i w końcu umożliwiła podbój państwa nowogrodzkiego. Zdaniem autora walka Nowogrodu o utrzymanie niezależności i zachowanie nienaruszonej struktury ustrojowej prowadzona pod kierunkiem bojarstwa odpowiadała wszystkim warstwom społecznym i cieszyła się ich zdecydowanym poparciem. Jedynie część bojarów (po klęsce 1471) skłonna była przyjąć zwierzchnictwo Moskwy przy gwarancji zachowania jednak faktycznej autonomii. Te pragmatyczne, czy oportunistyczne działania spotkały się ze zdecydowanym sprzeciwem ludności. Słabość militarna, brak sojusznika i jedności działania ze strony Nowogrodzian pozwoliły Iwanowi III stosunkowo łatwo włączyć Nowogród i jego olbrzymie terytoria w granice Państwa Moskiewskiego. Lekturę tej ciekawej książki ułatwiają znakomicie wkomponowane w tekst liczne tabele i mapki. Na końcu zamieszczono bibliografię, wykaz źródeł i indeks osobowy.

K. S.